

A mű legalapvetőbb formai problémájának fogyatékos megoldása a forma további hibáinak forrása. A cselekmény vezetése — illet sem a regényben, sem a művészen nem tapasztalunk — önkényes. Az egyes részeknek nincs meg a művészi szükségszerűségük. Mindez az írói alkotómódszer ötletszerűségére, a szerkesztés át nem gondoltságára mutat. A mű formája mögül hiányzik, illetve bénán lapul meg mögötte a rendező, szervező gondolat. Ez lehetetlenné teszi a differenciált írói ítélezést.

Ehelyett, hogy a mű szemléleti egységét mégis biztosíthassa, Kurucz az ironiát teszi meg a könyv központi szervező elvévé, az alakokat és helyzeteket minősítő mérőeszközzé. Az ironikus látásmódot mind a műfaj, mind a tárgy lehetővé teszi. Különbséget kell azonban tenni azon alkotó között, aki ironikus látását az élet fonákosságának megismeréséből nyerte, és azon alkotó között, aki azért ironikus, mert még nem látja a különbséget értékes és értéktelen, méltóságteljes és pöffeszkedő stb. között. A felelőtlen és felesleges ironizálás megfosztja komolyságuktól az eseményeket, értékes jellemeket értéktelenné állíthat elénk és egyáltalán: kedvét leli a hitvány ábrázolásában. A műben sűrűn bukkan fel az ironia üresjárata. Ha kell, ha nem, az író csúfolódik alakjain. Ezt a pózzá merevedett csúfondáros mosolyt ritkán alapozza meg felismerés.

Az eddig leírtakból két tanulságot szűrhetünk le: egyrészt, ha a könyvben nem tapintható ki világkép, ezt — Kurucz példája mutatja — a forma bánja: az író nem hallgathatja el büntetlenül nézeteit a világról. Másrészt, ha nem is követelhetjük meg az írótól, hogy moralizáljon, mégsem lehet meg mű erkölcsi ítélkezés nélkül. Kurucz e feladat elől az ironia mögé menekült. (*Magvető Könyvkiadó 1970.*)

TVERDOTA GYÖRGY

HELYTÖRTÉNET

A CSONGRÁD MEGYEI MUNKÁSMOZGALOM 1917–1919. AUGUSZTUS 1.

SZERKESZTETTE, A BEVEZETŐ TANULMÁNYT
ÉS A DOKUMENTUMOK JEGYZETEIT ÍRTA: GAÁL ENDRE

Az MSZMP Csongrád megyei Bizottsága és a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága határozata alapján, vidéken egyedülálló vállalkozás megvalósulása indult el. *Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből* címen, öt, testes kötetben kerül sor Szeged és a megye mozgalmi múltja alapvető forrásainak a korszerű marxista tudományosság minden követelményét kielégítő közreadására. Ebben az évben, szinte egyidőben, Gaál Endrének az 1918–1919-es forradalmakat bemutató munkája és Rácz Jánosnak a felszabadulás időszakát felölelő dokumentumköteje hagyja el a sajtót. (A sorozat a mozgalom kezdetétől 1917-ig tartó részzel, valamint az ellenforradalom korszakát tükröző, később megjelenő kötettel válik majd teljessé.) Ez a nagyszabású munkát teremti meg az alapot ahhoz, hogy az eddigi, zömükben igen értékes előmunkálatok, részfeldolgozások után megszülethessen Szeged és Csongrád megye munkásmozgalmi múltjának teljességre törekvő, Szeged és a megye tudományos lehetőségeihez méltó szintézise. Az országos tapasztalat, a történetírói gyakorlat egyaránt arra mutat, hogy a fennmaradt források áttekinthetetlennek látszó tömegéből egyenkénti, fáradságos mérlegeléssel, ellenőrzéssel kiválasztott értékes dokumentumok közkinccsé tétele, szélesebb hozzáférhetőségének biztosítása előkészíti, megalapozza az összefoglaló igényvel születő munká-

kat, bizonyító anyagukat könnyen használható rendszerbe foglalva adja kézbe. A jó forráskiadvány évtizedekre, esetenként évszázadokra szólóan teljesíti sajátos funkcióját, első számú kiindulópontja lesz minden további kutatásnak. Ugyanakkor nagy szolgáltatokat tesz az oktatásnak, a politikai felvilágosító munkának, az ismeretterjesztő tevékenységnek is.

Gaál Endre, aki nagyon szigorú igényességgel idestova két évtizede kutatja első-sorban Szeged és Hódmezővásárhely, valójában az egész Dél-Magyarország 1920-ig terjedő munkásmozgalmi történetét, eddig is rangos publikációk egész sorában tette közzé eredményeit. Új kötetével a forráskiadás nem könnyű műfajában fejlesztette tovább, mélyítette el a két forradalom szegedi és Csongrád megyei eseményeinek tudományos megismerését. (Hasonló terjedelmű, de módszeresség, sokágú ismeretanyag tekintetében jóval szerényebb 1918—1919-es dokumentumkiadványt az 50. évfordulóra tudunkkal csak Pest megye jelentetett meg.) Gaál Endre könyve 334 szám alatt összesen 353 kiemelkedő értékű dokumentumot tartalmaz, közel hatszáz oldalon. A felvett anyagnak eddig csupán elenyésző töredéke látott napvilágot, a kötetben zömmel a rendkívüli szétszórtságuk miatt szakemberek számára is nehezen elérhető iratok, újságcikkek, rölapok szövegei olvashatók. Mindez Gaál Endre anyaggyűjtésének példamutató sokoldalúságát, szélességét, alaposságát dicséri. A kötet látóköréből szinte semmi sem maradt ki, ami helyi vagy országos közgyűjteményekben, korábban sokszor mellőzött anyagként megtalálható.

A történetész szakfolyóiratok feladata lesz a kötet igen jelentős forrástudományi érdemeinek behatóbb taglalása. Annyit mégis el kell mondanunk e helyen is, hogy a gyűjtemény a forráspublikálás teljes fegyvertárát, szinte minden bevált régi és újabb vívmányát felvonultatja, nemegyszer továbbfejleszti, a szerkezeti megoldásoktól kezdve a frappáns, tömör címadáson át a körültekintő, kiterjedt magyarázó jegyzetektig, utalásokig, amelyekkel a műfaj keretein belül értelmezi, bírálja, ki egészíti a dokumentumok állításait, utal a kapcsolódó és eddig megjelent irodalomra. Gaál Endre kötete jó bizonyosság arra, hogy ezek a néha formálisnak vélt elemek a tartalom alapvető részei az okmánypublikációkban, kibontják, hitelesítik a közölt szövegek tényeit, mondanivalóját, összefüggéseit. A gyűjtemény gyors használatát alapos név- és helynévmutató teszi lehetővé.

A biztos elvi vonalvezetésű, szinte túlzottan tömör, szigorú logikájú, s a leglényegesebb kérdéseket kiemelő bevezető után az időrend fonalára fűzött, önálló vizsgálatot kívánó részproblémák rendszerébe illesztette be az anyagot a szerző. Ez a következetesen végigvitt, nagyon sok munkát kívánó szerkezeti megoldás szilárd vázat ad a kötetnek, egyúttal mind a kronologikus, mind pedig a mélyebb tematikai bontás sokágú igényének eleget tesz. A két forradalom egységét kifejezésre juttatja, ugyanakkor arányos teret szentel a belső fejlődés minden fontos mozzanatának.

Célzatosan szoltunk először a könyv kapcsán a műfajhoz szorosabban kötődő sajátos kérdésekről, hogy megvilágíthassuk a Szegeden jó ideig alig művelt korszerű forráskiadásban elért kiemelkedő tudományos eredményeit. Nyilvánvaló, hogy ennek az az évek óta folytatott elemző-feldolgozó munka az alapja, amit a szerző végez, s amelyre építve a kötet anyaga tartalmilag is magas színvonalat képvisel. Hosszadalmas, kitartó utánjárás kellett ahhoz, hogy minden lényeges kérdéskört nagyjából azonos mélységű és értékű dokumentumanyaggal tud bemutatni a gyűjtemény. Ezek után már csak a francia, jugoszláv és román levéltárak — ma még gyakorlatilag zömmel elérhetetlen — anyagából várható számottevő mennyiségben feltáratlan (és esetleg lényegesen újat mondó) dokumentáció Szegedre és a megyére nézve.

A kötet főbb fejezeteinek, legmarkánsabb, legérdekesebb darabjainak végigkövetésére ezúttal nincs módunk. Miután az egyes kutatók és az olvasók érdeklődésének irányában az azonosságok mellett egyébként is érthetően sok az eltérés, csak néhány általánosabb megjegyzésre szorítkozunk. A kötet — a történetírás legújabb célkitűzéseit magáévá téve — a két forradalom előzményeit és eseményeit a fél év-

századdal ezelőtti idők tablójának minden színével, az élet valamennyi akkor meghatározó mozzanatának felvonultatásával akarja tükröztetni a közzétett szövegekben; a politikai erővonalaktól kezdve az ellátási gondokig és egyéb, köznapinak látszó, de az összkép szempontjából nagyon is fontos kérdésekig. Ez általában kitűnően sikerült. Különösen jónak tartjuk a forradalmakat megelőző viszonyok érzékeltes rajzát, a kommunista szervezkedés szegedi kezdeteinek bemutatását, a földkérdés március 21-e előtti alakulásának érzékeltetését.

A proletárhatalom győzelmétől 1919. augusztus 1-ig terjedő, leghosszabb részben a márciusi szegedi események dokumentálása, az ipari és mezőgazdasági munkások közellátási, kereseti és szociális viszonyainak javítását célzó intézkedések feldolgozása, a párt- és szakszervezetek agitációs tevékenységének ábrázolása, az április végi makói és vásárhelyi események rajza, a szegedi francia és úri magyar ellenforradalmi terror, s általában a június-júliusi helyzet nagyon sok újat hozó képe a legsikerültebb. Fennmaradt dokumentumok hiányában, a kötet zöméhez képest, kevésbé plasztikus az 1918 végi francia és jugoszláv megszállás többoldalú hatásának rögzítése, tényszerűségnek látszik a proletárdiktatúra művelődéspolitikájának felvilágosítása. Valamivel több helyet kaphattak volna a Vörös Hadsereg Csongrád megye területén vívott harcainak, szervezésének részletei is. A témakör ismertsége miatt tűnik szürkének az áprilisi tanácsválasztások és a proletárhatalom idején végrehajtott szocializálások ábrázolása. A kötet egészéhez mérve csak egyes kisebb részek árnyalatnyi gyengéit jelentik a felsoroltak, s alapszámban véve nem a szerzőn múlott, hogy a vonatkozó iratok hiányán alig lehetett segíteni. A mintaszerűen arányos tematikát Gaál Endre területileg is arányosan töltötte ki, a kötet minden várost és községet egykorú súlya szerint szerepeltet, amennyire a fennmaradt dokumentumok adta lehetőségek engedik. Említsük meg: A kiadvány közzétett irat- és sajtóanyaga — az egyébként kitűnő — bevezető tanulmány észrevehető Szeged-centrikusságát, általában városcentrikusságát — amelyet a szerző maga is érez és elismer — helyes arányúvá teszi. Megjegyzéseink a kötet kiemelkedő értékeiből mitsem vonnak le.

Gaál Endre könyvét végigolvasva elmondhatjuk, hogy ezzel a kiadvánnyal Szeged és Csongrád megye 1918—1919-es története a legmélyebben, legárnyaltabban és legkorszerűbben feldolgozottak közé tartozik az országban. Szeged sajátos helyzete, kiemelkedő szerepe, Csongrád megye proletárjainak hősiesséi erőfeszítései, az ellenforradalom korai jelentkezése miatt — többek között — a kötet az országos történetírás számára is jelentős kérdésekre ad választ. Ez a magas színvonalú, nagyon gazdag anyagú munka hosszú ideig mérce és példa lesz a más megyékben és városokban folyó kutatásokhoz. (Szeged 1969 [1970].)

SZABÓ FERENC